

УДК 316.624.3

DOI:10.31339/2617-9598-2018-2(2)-88-98

Орос Олександра Богданівна
кандидат соціологічних наук,
старший виклад кафедри психології
Мукачівського державного університету

ПЕДАГОГІЧНЕ НАСИЛЬСТВО ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

***Анотація.** В статті окреслено специфічні психологічні та соціальні риси феномену педагогічного насильства. Розкрито зміст понять «насильство» та «педагогічне насильство». Розглянуто педагогічне насильство як особливий вид насильства в закладах освіти. Проаналізовано комунікативний та гендерний аспекти педагогічного насильства. Встановлено, що у школі співіснують фізичне і психічне насильство. До особливих форм прояву психічного насильства до учнів з боку учителів віднесено маніпулювання та стигматизацію. Проаналізовано деякі гендерні особливості виявів педагогічного насильства.*

***Ключові слова:** насильство, педагогічне насильство, педагоги, учні, вчителі.*

Постановка проблеми. Сучасність характеризується зростаючим рівнем насильницької поведінки та антисоціальної поведінки в цілому. Не оминула така ситуація і освітнє середовище. Сьогодні в засобах масової інформації все частіше з'являються повідомлення про жорстоке поводження викладачів, дітей та батьків, які набувають широкого резонансу, створюють певну психологічну та соціальну напругу. Інтерація вчителя у будь-якій педагогічній ситуації відбувається з позиції сили та домінування. Часто межі між звичайним виховним впливом, реалізацією стратегії «батога-пряника» у навчальному процесі та насильством є досить нечіткими як для об'єкта, так і для суб'єкта взаємодії.

Насильство в навчальному закладі може характеризуватися певною формою примусу, панування форм та привілеїв, найчастіше з яких є прояви фізичного та психічного впливу на учнів. Але реальний стан того, що дійсно відбувається в системі освіти, зокрема шкільної, досліджено не в достатній мірі. Особливо небезпечним є насильство з боку вчителя по відношенню до учня, тобто педагогічне насильство. Латентний характер цього явища ускладнює можливості ідентифікації та реалізації превентивних заходів. Як правило, фізичне насильство вчиняється діями особи. Однак відомі прояви фізичного насильства і шляхом пасивної поведінки або бездіяльності. Ненадання тривалий час необхідних послуг особі, яка перебуває у безпорадному стані, вчиняючи в такий спосіб умисне вбивство. Особа, яка вчиняє фізичне насильство, може усвідомлювати його характер, передбачати наслідки або вчиняти його з необережності. Ідентифікація прояву фізичного насильства за ознакою попереднього умислу здається дуже складною. До того ж, за формою прояву фізичне насильство може бути правомірним або протиправним. До категорії правомірного фізичного насильства відносять: методи фізичного виховання, необхідну оборону, засоби затримання злочинця, крайню

необхідність, виконання службового обов'язку, проведення хірургічної операції, наукового експерименту та інше. Протиправним або злочинним проявом фізичного насильства є бандитизм, розбій, умисне вбивство, умисне заподіяння тілесних ушкоджень, згвалтування, грабіж, вимагання (рекети) та інше.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх років проблеми насильства торкалися вітчизняні та закордонні науковці: Р.Арон, А.Бова, К.Вільсон, Ш.Волін, Т.Журавель, А.Зелінський, Н.Зінов'єва, Г.Ковганич, О.Колб, В.Кривуша, Н. Максимова, Г.Міньковський, Г. Моргентау, Р. Нібур, А. Ноур, Н.Михайлова, Ю.Онишко, В.Оржеховська, В.Синьов, Д.Стей, Т.Федорченко, О.Янчук. Проблему насильства в освітньому середовищі на сучасному етапі розробляють такі українські вчені як В. Синьов, О. Лавриненко, М. Дмитренко, С. Бурова, В. Панок.

Мета статті – проаналізувати педагогічне насильство як соціально-психологічну проблему.

Виклад основного матеріалу. Насильство, як фундаментальний соціальний феномен, треба розглядати в широкому і вузькому сенсі. Насильство у широкому сенсі - це один із способів задоволення потреб. Воно відбувається на макрорівні, як цілком легітимний та інституціалізований примус або протизаконне військове загарбництво. Насильство на мезорівні припускає як різного роду види спровокованого колективного самозахисту, так і невинуваті конфлікти між окремими соціальними групами і спільнотами. В основі такого насильства лежить прагнення певної частини людей до домінування і панування над іншими, а також боротьба за життєві ресурси, в тому числі за владу. Насильство на мікрорівні проявляється у формі свідомого впливу на особу поза її волю та бажання, що призводить до обмеження чи втрати нею можливостей для власного розвитку.

У вузькому значенні, насильство – це завдання особі будь-якої шкоди. Фізичне насильство у вузькому сенсі - це, перш за все, заподіяння особі прямої фізичної шкоди. Заподіяння психічного, економічного або морального збитку має бути пов'язано з примусом, який обмежує волю іншої особи, позбавляє її свободи пересування. В силу того, що насильство завжди несе порушення здоров'я або загрозу його порушення, воно проявляється в якості соціально небезпечного явища. Феномен насильства може приймати різні форми, але переважно репрезентується через взаємодію двох сторін, насильника та жертви. Онтологія і феноменологія насильства на цьому рівні повністю співпадають. Великий тлумачний словник сучасної української мови ототожнює поняття фізичного насильства з насильством взагалі. «Насильство - 1. Застосування фізичної сили до кого-небудь. 2. Застосування сили для досягнення чого-небудь; примусовий вплив на когось, щось» [1, с.735]. Згідно юридичної енциклопедії, «насильство – це умисний фізичний чи психічний вплив однієї особи на іншу,

проти її волі, що спричиняє цій особі фізичну, моральну, майнову шкоду, або містить у собі загрозу заподіяння зазначеної шкоди зі злочинною метою» [2, с.68].

Педагогічне насильство – це особливий вид насильства в закладах освіти. На думку австрійського психоаналітика Гельмута Фігдора, одним з факторів, що провокують насильство в освітніх установах, є редукція соціальних відносин. Вона проявляється в тому, що школа орієнтується на формування ригідного характеру, вимагаючи і закріплюючи в учнів певні риси або навіть провокуючи безліч конфліктів, що виражаються в шкільних труднощах. Добре відомі в навчальних закладах методи виховного впливу такі як суспільний осуд, покарання, докори, давно вже підтвердили свій негативний, зворотній вплив на дітей [3]. Сьогодні фахівцям доводиться говорити не тільки про фізичне, але й про психологічне насильство над дітьми з боку батьків та з боку професійних педагогів. Існує навіть термін «синдром педагогічного насильства», або так звані «дидактогенії» - розлади, викликані неправильним поведінням педагогів з учнями.

«Синдром педагогічного насильства» - виникнення комплексу відхилень у стані здоров'я школярів під впливом неадекватних педагогічних методів, дій і навчальних програм. Посилюють синдром легітимного (узакононого) педагогічного насильства введення затверджених Міністерством програм шкільної освіти, які школярі не можуть засвоїти в силу своїх фізіологічних і психічних особливостей розвитку, в результаті чого з'являються відхилення у стані здоров'я. При цьому, як для школярів та їх ровесників, так і для вчителів немає альтернативного рішення. Синдром адміністративного педагогічного насильства провокується введенням адміністрацією шкіл не узаконених програм, обов'язкових і факультативних занять, заміну одних уроків іншими (наприклад, уроків фізкультури на уроки іноземної мови, математики тощо) за профілем школи, введення обов'язкового відвідування школярами початкових класів груп продовженого дня і так далі. Синдром авторитарного педагогічного насильства – виникнення відхилень у стані здоров'я у дітей, що виявляються при безпосередньому контакті вчителя і учня в умовах педагогічного процесу. Воно може бути спрямоване на цілий клас, групу школярів або безпосередньо на конкретного учня [4; 5]. Педагог повинен правильно реагувати на поведінку учнів, повинен допомагати учням формувати правильний погляд на світ і на самих себе. При роботі з певними учнями учителю не вдасться уникнути застосування санкцій, але останні повинні бути адекватними і по суті, і за тяжкістю застосування. Коли заходи виховання є неадекватними поведінці учнів, вони перетворюються у звичайне насильство [6].

У такому негативному феномені, як насильство по відношенні до учнів, особливе місце належить психологічному насильству, що проявляється у процесі спілкування. Так, В. Шейнов у своїй праці «Приховане управління людиною (Психологія маніпулювання)» зазначає, що

психологічне насильство здійснюється у вигляді маніпулювання і виділяє такі види маніпуляцій: маніпуляції «Донощики», «Любимчики», «Залишаю після уроків весь клас!», «Заниження оцінки», «Ти у нас самий розумний», «А хто батьки?», «Самоствердження» та обман учителя [7].

На нашу думку, потребує уваги класифікація насильства, яку пропонує Н. Асанова:

1. Фізичне насильство - це будь-яке невідоме нанесення ушкодження дитині віком до 18 років. Під фізичним насильством розуміють застосування фізичної сили по відношенню до учня, в результаті якого можливе нанесення фізичної травми. До нього відносять побиття старшокласниками учнів молодших класів, нанесення ударів, псування речей, фізичне знущання виховного колективу.

2. Психологічне або емоційне насильство – може бути спрямоване на учня або вчителя. Це діяння, що впливає на погіршення психологічного благополуччя жертви. Емоційне насильство викликає в жертви емоційне напруження, принижує її, знижує самооцінку. Види емоційного насильства: глузування, роздавання прізвиськ, нескінченні зауваження й необ'єктивні оцінки, висміювання, приниження в присутності інших дітей, відторгнення, ізоляція, відмова від спілкування з жертвою (з дитиною відмовляються гратися, займатися, не бажають сидіти за однією партою, не запрошують на дні народження), залякування і погрози, використання ненормативної лексики по відношенню до дитини, демонстрування ворожості і так далі.

3. Сексуальне насильство серед підлітків теж існує. Воно має сучасне забарвлення, навіть придуманий термін «кібербулінг» - це насильство (в тому числі, сексуальне) через Інтернет: це технічно сфабриковані сексуальні фото з зображенням обраної жертви, сексуально образливі записки, листи, плітки, обмови, відео тощо. Цим самим створюється негативна суспільна думка, спрацьовує швидкість передачі і масштаби повідомлення інформації. Також у школі або по дорозі зі школи дівчатка можуть піддаватися усним домаганням, образам або навіть сексуальному насильству [8].

З метою дослідження загальної комунікативної толерантності вчителів, нами була застосована методика «Діагностика загальної комунікативної толерантності» В. Бойко. У дослідженні взяли участь вчителі професійних ліцеїв та загальноосвітніх шкіл Закарпатської області. Всього у дослідженні взяло участь 150 вчителів. Ми наводимо дані лише за шкалами, які на нашу думку, демонструють найбільш значущі та цікаві результати.

Результати дослідження виявили, що у 37% вчителів спостерігається високий рівень інтолерантності, вони більш нетерплячі, наприклад до повільних учнів. У 62,5% вчителів виявлено нетерпимість до метушливих і непосидючих дітей. За шкалою «Використання себе як еталона в оцінці поведінки й наряду думок інших людей», високі показники нетерпимості

присутні у 57,2% вчителів від загальної кількості. Є висока ймовірність, що цю категорію вчителів дратують діти, які люблять поговорити. За шкалою «Категоричність чи консерватизм в оцінці інших людей», у групі вчителів високий показник інтолерантності виявлено в 57,2%, вони вважають себе «істиною в останній інстанції», судять про людей керуючись своїми звичками, установками і настроєм. Середній рівень у 42,8%, вони можуть проявляти помірне відношення, наприклад до зовнішнього виду особистості, її національності. В групі переважає тенденція до консервативного і категоричного відношення в оцінці інших людей. Шкала «Прагнення змінити, перевиховати партнерів» дозволила виявити високий рівень інтолерантності у 71,4% педагогів, їхні спроби перевиховати партнера можуть проявлятися, наприклад в звичці читати мораль, повчати, докоряти, в порушенні правил етики. Аналіз групи вчителів за шкалою «Прагнення підігнати партнера під себе, зробити його «зручним» показав високий рівень інтолерантності у 57,2%, і говорить про здатність вчителя не помічати особистісних якостей партнера, прагнучи регламентувати його вчинки або прагнення домогтися схожості з собою.

Результати дослідження показують, що у вчителів переважає високий рівень загальної комунікативної інтолерантності. Це свідчить про те, що вони прагнуть переробити, перевиховати учнів, не вміють прощати іншим помилки, не вміють пристосовуватися до характеру і звичок інших, не вміють згладжувати неприємні почуття при зіткненні з некомунікабельними якостями партнера. Тобто можуть допускати по відношенню до своїх учнів психологічний тиск: несправедливе, грубе ставлення, ігнорування особистісних особливостей і життєвої ситуації дитини, заниження оцінок, погрози, вимагання, шантаж.

Відмінності в насильницькій та агресивній поведінці відносяться до ряду найбільш достовірних гендерних відмінностей, але, як і інші характеристики, вони далеко не настільки значні і не настільки сильно пов'язані з біологічними відмінностями, як прийнято думати. За результатами огляду літератури з гендерних розходжень Е. Маккобі і К. Джеклін зробили висновок, що агресія - це єдина соціальна поведінка, статева специфіка якого однозначно доведена. Разом з тим П. Іглі і Д. Штеффен дійшли висновку, що для дорослих ці відмінності досить незначні. Почасти викривлене сприйняття гендерних відмінностей у сфері агресії можна пояснити тим фактом, що переважна більшість гвалтівників і вбивць - чоловіки. Інша причина, яка змушує вважати чоловіків більш агресивними - це поширена в нашій культурі віра в те, що такими їх робить підвищений рівень тестостерону в крові. [9]

З метою виявлення гендерних особливостей педагогічного насильства нами проведено анкетування серед учнів Мукачівської загальноосвітньої школи №1 імені О. Пушкіна. за авторською анкетною «Насильство в освітньому середовищі». Вибірка склала 100 респондентів, серед яких: 26 учнів 7-А класу; 27 учнів 7-Б класу; 22 учні 8-А та 25 учнів 8-Б

класу. Анкетування проводилось анонімно. За допомогою такого анкетування ми сподівалися отримати об'єктивну інформацію від учнів про гендерні особливості педагогічного насильства.

Поділ педагогічного насильства здійснено за наступними блоками: статі; загальний прояв насильства; фізичне насильство; психологічне насильство.

Це дало змогу визначити для якої саме, чоловічої чи жіночої, статі притаманний, на думку учнів, той чи інший вид педагогічного насильства; які на думку учнів, види насильства проявляються загалом – загальне спостереження учнів щодо прояву насильства в освітньому процесі та відносно них самих; визначити застосування фізичної сили педагогом щодо дитини. Блок «Психологічне насильство педагогів» дає можливість отримати інформації про частоту відтворення випадків психологічного насильства. Так як ідентифікувати психологічне насильство учням досить складно, ми включили в цей блок його прояви, які за попередніми даними, найчастіше зустрічаються в освітньому середовищі, а саме: постійне порівняння учнів між собою, образа власної гідності учня, безпосередні образи на адресу учня, що стосуються лише ситуативної поведінки (наприклад: «двієчник», «нездара»), використання нецензурної лексики в присутності учнів чи в їхній адрес, звернення вчителя до учнів у грубій формі, маніпуляції учнями заради задоволення, образи учнів, випадки свідомого заниження оцінок учням школи, стигматизація учнів через матеріальне становище, зовнішній вигляд, національність, а також випадки виявлення учнями піднесеного настрою у вчителя після приниження учня.

За результатами, отриманими за допомогою анкетування виявлено, що учні в навчальному процесі частіше зустрічаються з педагогічними працівниками жіночої статі. Загальний прояв педагогічного насильства становить 35%. Це дає змогу стверджувати, що насильство в освітньому процесі все ж таки проявляється відносно самих опитуваних чи відповідно їхнім спостереженням за виявом насильства педагогами щодо їхніх однокласників або інших учнів школи. Найчастіше це спостерігається, на думку учнів, з боку педагогів жіночої статі – це засвідчили 35% респондентів. Серед осіб чоловічої статі, цей відсоток складає 20%.

Випадки застосування педагогами фізичного насильства в школі складає 55% відповідей респондентів. Найчастіше це спостерігається, на думку учнів у представників чоловічої статі, це засвідчили 32,% респондентів.

Частота відтворень психологічного насильства в школі з боку педагогів складає 57,9%, що характеризує перевагу даного виду насильства серед інших видів, які досліджувались. Психологічне насильство проявляється, за свідченням учнів, за будь-якими характеристиками: образа гідності учнів, випадки зверхнього ставлення вчителів до учнів та використання

нецензурної лексики в їх присутності; грубе звернення педагогів, випадки свідомого заниження оцінок та спостереження учнями піднесеного настрою у вчителя після приниження учня. Найявніші різного роду негативних реакцій на незнання матеріалу учнем, а саме: «Я думав, ти знаєш!», «Навіть двієчник знає відповідь на це питання», «З твоїм рівнем знань тільки вулиці підмітати», «Шкода на Вас мого часу». Найчастіше такі прояви психологічного насильства спостерігаються, на думку учнів, з боку педагогів-жінок 37% серед представників чоловічої статі цей відсоток склав 35%.

Отже, за результатами анкетування в школі існує насильство таких видів як психологічне та фізичне насильство. За проявом фізичного насильства немає явно виражених гендерних особливостей. Це дає змогу визначити, що і чоловіки, і жінки педагоги вдаються до насильства в освітньому процесі. Прийнято думати, що існує безліч статевих відмінностей у сфері емпатії та емоційності. Часто вважають, що жінки краще висловлюють емоції і більш сприйнятливі до почуттів оточуючих (емпатійними), ніж чоловіки. Відмінності в емоційності між чоловіками і жінками можна розглядати на декількох рівнях. На одному рівні ми маємо справу зі здатністю розуміти емоційні стани інших (емпатія) і умінням висловити це розуміння (емпатійна експресія). На іншому рівні це переживання людиною своїх емоцій (емоційні переживання) та шляхи їх вираження (емоційна експресія). Обидва рівні мають велике значення для душевного здоров'я і міжособистісних відносин. Чоловіки не гірше за жінок здатні визначати почуття інших і внутрішньо співпереживати їм, але вони зацікавлені в тому, щоб оточуючі ніяк цього не помітили. Чоловіки демонструють більш високий рівень фізичної агресії, вираженої в фізичних діях. Для жінок більш характерні різні прояви непрямой агресії. Чоловіки частіше стають об'єктами фізичного нападу, в той час як жінки частіше стають жертвами сексуального домагання. На формування цих (і цілого ряду інших) відмінностей значною мірою впливають уявлення про гендерні ролі, що склалися в культурі [10].

Висновки і перспективи. Насильство – це особлива міждисциплінарна сфера дослідження, вивченням якої займаються фахівці з різних галузей науки – філософи, соціологи, психологи, юристи, педагоги та науковці з інших знань. Однак, попри те, що у науковому знанні накопичений цінний і значущий матеріал, що стало ґрунтовною методологічною основою нашого дослідження, у сучасній психології досі малодослідженою залишається проблема саме педагогічного насильства щодо учнів.

Педагогічне насильство – це особливий вид насильства в закладах освіти, який ідентифікують за суб'єктом та об'єктом. Школа в своїй щоденній дійсності - це заклад, в якому життя існує за певними правилами та містить в своїй організаційній структурі багато елементів примусу, таких як обов'язкові відвідування уроків, підпорядкування себе ритму уроків й перерв, перебування в класному колективі тощо.

В освітньому середовищі співіснують різні види насильства, проте найчастіше відтворюється фізичне і психічне насильство. До особливих форм прояву психічного насильства до учнів з боку учителів віднесено маніпулювання та соціальну стигматизацію (процес виділення чи таврування індивідів, навішування соціальних ярликів). Психологічним аспектом зумовленості педагогічного насильства є: невміння вчителя спілкуватися, конструктивно критикувати та давати поради, розв'язувати дитячі конфлікти раціональним шляхом, будувати взаємини з дітьми, низький рівень професійної етики, авторитарність педагога, ігнорування прав дитини, вимагання негайного підкорення, професійне «вигорання», перевтома, стресові навантаження, переповнені класи. Ступінь опору стресовим ситуаціям, які постійно відтворюються є дуже низьким, тому можливі емоційні зриви. Результатами емоційних вибухів вчителів часто-густо є гучні крики та образливі репліки відносно учнів, нетактовна поведінка, тобто прояви психологічного насильства.

Аналіз результатів дослідження загальної комунікативної толерантності у вчителів дає можливість зробити висновок, що педагоги можуть допускати по відношенню до своїх учнів різні форми психологічного тиску: несправедливе, грубе ставлення, ігнорування особистісних особливостей і життєвої ситуації дитини, заниження оцінок, погрози, вимагання, шантаж.

Результати дослідження насильства та його проявів в освітньому середовищі дають можливість стверджувати, що прояви психічного насильства для жінок-педагогів є більш характерним, ніж для чоловіків. Чоловіки в своїй педагогічній діяльності, частіше ніж жінки, послуговуються саме застосуванням фізичної сили.

Отримані дані дають змогу стверджувати, що жінки-педагоги частіше вдаються до застосування психічного насильства щодо учнів, а чоловіки-педагоги до фізичного. Проте жінки частіше вдаються до насильницьких форм поведінки для розв'язання педагогічних ситуацій. Причинами прояву можуть слугувати індивідуально-психічні риси, що сприяють прояву насильницької поведінки: мстивість, ворожість, агресивність, образливість, підозрілість, безкомпромісність, непоступливість, нетерпимість до думки інших. Можна припустити, що педагогічне насильство з боку жінки є компенсацією дефіциту влади, що спричинено дисбалансом сили та влади жінок у інших соціальних системах. Подальші дослідження означеної проблематики дозволять краще зрозуміти структуру та механізми педагогічного насильства, що сприятиме розробці ефективних превентивних заходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. - К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. - 1728 с.

2. Юридична енциклопедія : в 6 т. / НАН України, Ін-т держави і права ім. М. Корецького ; [редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін.]. – К. : Укр. енцикл. ім. М. Бажана, Том 4. Н - П, 2002. – 720 с.; іл. 56.
3. Фигдор Г. Психоаналитическая педагогика/ Гельмут Фигдор / М.: Издательство Института Психотерапии, 2000. — 288 с.
4. Ганузин В.М. О правомочности применения в педиатрии термина «синдром педагогического насилия» /Материалы VIII Конгресса педиатров России. – М.: Радуга, 2003. – С. 77.
5. Ганузин В.М. Методы диагностики и пути профилактики синдрома педагогического насилия /Насилие и пренебрежение по отношению к детям: профилактика, выявление, вмешательство: материалы научного симпозиума// под ред. О.Н. Боголюбовой. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, – 2010. – С. 13–14.
6. Северный А. А. Проблемы охраны психического здоровья детей в России [Электронный ресурс] /А.А. Северный// Ассоциация детских психиатров и психологов. – Режим доступа: <http://www.rusmedserv.com/psychsex/teens/psixzdor.htm>
7. Шейнов В.П. Скрытое управление человеком: (психология манипулирования) /В.П. Шейнов. – М.: АСТ, 2001. – 848 с.
8. Асанова Н.К. Посібник із попередження насильства з дітей: Навчальне видання для психологів, дитячих психіатрів, психотерапевтів, студентів педагогічних ВНЗ. - М.: Видавничий гуманітарний центр ВЛАДОС, 1997. – 512 с.
9. Алексеева Г. Гендерний паритет в умовах розбудови сучасного українського суспільства– 2-е вид., допов., уточ. / Г.Алексеева, О.Балакірева, В.Бондаровська.– К. : Український ін-т соціальних досліджень, 2008.– 129с.
10. Шипунова Т.В. Агрессия и насилие как элементы социокультурной реальности / Т.В.Шипунова.- 2002. - №5.- 115 с.

REFERENCES

1. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoï movy (z dod. i dopov.) [Great explanatory dictionary of contemporary Ukrainian language], 2005. Uklad. i holov. red. V. T. Busel. K. Irpin: VTF "Perun", 1728p.
2. Yurydychna entsyklopediia: v 6 t., 2002. [Law Encyclopedia: in 6 t.] NAN Ukrainy, In-t derzhavy i prava im. M. Koretskoho; [redkol.: Yu. S. Shemshuchenko ta in.]. K.: Ukr. entsykl. im. M. Bazhana, Tom 4. N. P 720p.; il. 56.
3. Fyhedor H., 2000. Psykhoanalytycheskaia pedahohyka [Psychoanalytic pedagogy] Helmut Fyhedor. M.: Yzdatelstvo Ynstituta Psykhoterapyu, 288p.

4. Hanuzyn V.M., 2003. O pravomochnosti pryvenenyia v pedyatryy termyna "syndrom pedahohycheskoho nasylyia" [On the eligibility of the use of the term "syndrome of pedagogical violence" in pediatrics] Materyal VIII Konhressa pedyatrov Rossyy. M.: Raduh, p. 77.
5. Hanuzyn V.M., 2010. Metody dyahnostyky y puty profylaktyky syndroma pedahohycheskoho nasylyia [Methods of diagnosis and ways of preventing syndrome of pedagogical violence] Nasylye y prenebrezhenye po otnoshenyiu k detiam: profylaktyka, viavlenye, vmeshatelstvo: materyaly nauchnoho sympozyuma pod red. O.N. Boholiubovoi. SPb.: Yzd-vo S. Peterb. un-ta, pp. 13–14.
6. Severni A. A. Problemy okhrany psykhycheskoho zdorovia detei v Rossyy [Problems of Protection of the Mental Health of Children in Russia] Assotsyatsiya detskykh psykhyatrov y psykholohov. Retrieved from: <http://www.rusmedserv.com/psychsex/teens/psixzdor.htm> – Zaholovok. s ekrana.
7. Sheinov V.P., 2001. Skrytoe upravlenye chelovekom: (psykholohyia manyplyrovaniya) [Hidden Man Control: (Psychology of Manipulation)] M.: AST, 848 p.
8. Asanova N.K., 1997. Posibnyk iz poperedzhennia nasylstva z ditei: Navchalne vydannia dlia psykholohiv, dytiachykh psykhiatriv, psykhoterapevtiv, studentiv pedahohichnykh [Manual on the prevention of child abuse: A training publication for psychologists, child psychiatrists, psychotherapists, students of pedagogical universities] VNZ. M., Vydavnychiy humanitarniy tsentr VLADOS, 512 p.
9. Aleksieieva H., 2008. Hendernyi parytet v umovakh rozbudovy suchasnoho ukrainskoho suspilstva– 2-e vyd., dopov., utoch. [Gender Parity in the Context of Developing Modern Ukrainian Society-2 nd type, doc., Utok.] K. Ukrainskyi in-t sotsialnykh doslidzhen. 129p.
10. Shypunova T.V., 2002. Ahressyia y nasylye kak elementy sotsyokulturnoi realnosti [Aggression and Violence as Elements of Socio-Cultural Reality] #5, 115p.

Summary. *Violence in an educational institution may be characterized by a certain form of coercion, domination and privileges, the most common of which are manifestations of physical and mental impact on students. But the real state of what is really happening in the educational system, in particular school system, is not sufficiently investigated. Teacher's violence towards the student is particularly dangerous, that is, pedagogical violence. The latitudinal nature of this phenomenon complicates identification and implementation of preventive measures. The purpose of the article is to analyze pedagogical violence as a social and psychological problem. Pedagogical violence is a special type of violence in educational institutions. Today specialists have to speak not only about physical but also about psychological violence against children by parents and by professional teachers. There is a term "syndrome of pedagogical violence", or so-called "didaktogenii" - disorders caused by improper treatment of teachers with students.*

In the educational environment, the most common forms of violence are physical and mental. Special forms of teacher's psychic violence manifestation to students include manipulation and social stigmatization (the process of selection or stipulation of individuals, hanging social labels). The psychological aspect of the condition of pedagogical violence is: teacher's inability to communicate, constructively criticize and give advice, resolve child's conflicts in a rational way, build relationships with children, low professional ethics, authoritarianism of the teacher, ignoring the child's rights, demanding immediate submission, professional "burnout", over-fatigue, stress and overcrowded

classes. The degree of resistance to stressful situations that is constantly reproduced is very low, so emotional failures are possible. The results of emotional explosions of teachers are often-loud screams and offensive remarks on students, non-tacit behavior, that is, manifestation of psychological violence.

The results of the study have showed that teachers can tolerate psychological pressure towards their students: unfair and rough attitude, ignoring personal characteristics and child's life situation, undervaluation of ratings, threats, extortion and blackmail. Some gender features of the manifestations of pedagogical violence have been analyzed: the general manifestation of mental violence is characterized for female educators, however, for men, the more typical is the demonstration of physical violence.

Key words: *violence, pedagogical violence, teachers, students, teachers.*

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>